

ПРОБЛЕМА УМОВНОСТІ У СЦЕНІЧНОМУ ВТІЛЕННІ КАЗКИ

Певна умовність притаманна кожному виду мистецтва, оскільки пов'язана із лексично-семіотичними основами виразних засобів, чи інакше – мовою мистецтва.

Ігрова природа театру безперечно вимагає певних умов (правил гри), яких дотримуються усі учасники театрального дійства та його творці, і про які митець і його глядач – співучасник творчого процесу повинні домовитись.

Міра умовності – одна з основних категорій режисерської професії, яка є технологічною стосовно жанрової природи і режисерського образного вирішення вистави. Технологічне поняття, запропоноване Г.О.Товстоноговим у зв'язку з жанровим відчуттям прочитанням драматичного твору, сьогодні широко увійшло в практику і теорію режисури.

Для кожного твору, кожного жанру і кожної вистави має бути обрана своя міра умовності, зрозуміла і доступна для сприйняття глядачем. Десь у чкихось країнах і досі живуть народи, які не сприймають умовності кінематографічного монтажу – при зміні кадру вони сприймають людину, яка щойно йшла по вулиці і людину, яка заходить у двері, як двох зовсім різних людей.

Казка, як жанр має свої підвиди: побутова, фантастична, повчальна, притча, фольклорна, алегорична, чарівна, міфологічна, анекдотична, тощо. Класифікація казок передбачає їх значну різноманітність. Але є те, що об'єднує усі казки – це певна умовна казкова територія, простір казки – ми умовляємось, що десь у тридесятому царстві, казковому королівстві, жили-були собі і т.д.

Інша умовність – герої, що населяють цей простір – персонажі та дійові особи – королі і принцеси, снігові королеви і свинопаси, дотепні слуги і жадібні господарі, хитрі лисички і недолугі вовки, жабенята, козенята і безліч всякої дитячої і дорослої живності. Кожна з цих дійових осіб є певним образом, уособленням якоїсь людської риси – алегорією більш чи менш достовірною, але обов'язково наповненою визначеним у казці змістом. Ці казкові звірі та квіти живуть, говорять і відчують, як люди, вони діють у конфлікті відповідно своїм мріям і бажанням, з ними відбуваються різні чудеса і перетворення.

Новітній жанр «фентезі» дуже нагадує казку, але має дещо іншу природу умовності. Він наче попереджає свого читача і глядача, що без віри, уяви і фантазії, без віри у неймовірні пригоди і перетворення – не варто заходити у цей світ.

Скептичний погляд прагматика чи реаліста, позбавленого чарівних окулярів фантазії та вигадки, може зруйнувати цю казкову реальність, виявити її несправжність, ілюзорність казкового світу.

Проблема умовності полягає в тому, що ми самі створюємо разом з автором умови гри – співвідношення між реальністю реального і нафантазованого світів.

Дитина, граючись, скаче на стільці замість живого коня, їздить черевиком по підлозі, наче бульдозером – це умовність гри, яка здатна перетворити найзвичніші речі на казкові силою нашої фантазії і уяви. Це обов'язкова умова спільної творчості в театрі, бо без того не відбудеться казка.

Інший аспект проблеми умовності у сценічному втіленні казки – це зміст виразних засобів мистецтва. Режисер має визначити: наскільки достовірним і наскільки

умовним має бути набір виразних засобів для створення образу-характеру, костюму, середовища, музичного образу, пластики, тощо.

Синтетичність образної мови театру дозволяє в кожному конкретному випадку знаходити своє співвідношення компонентів вистави, які є обов'язковими, необхідними і достатніми, у яких має бути дотримана одна й та сама міра умовності.

Вистава «Мауглі» за Р.Кіплінгом, поставлена на сцені театру «Від Ліхтаря» Рівненського Палацу Дітей та молоді, була вирішена на умовності пластичного малюнку кожного образу: кожен персонаж був абсолютно неповторний за «звірячою» пластикою, яка доповнювалася гримом і костюмом. У «Казці про дружбу», поставленої з моїми студентами за мотивами п'єси Андрія Зінчука «Вперед, кошеня!» казкова реальність смітника була доповнена добре впізнаваними персонажами – у зовнішньому вигляді яких не було жодної ілюстративності: Кошеня – підліток у бейсику, Черевик – відставний майор-ветеран з ціпком, Кастрюля - колишня артистка на пенсії, Карасик і Метелик – два близнюки, які мріють про небо і про море.

«Принцеса Турандот» у постановці Є.Вахтангова – класичний приклад в історії театру та режисури не лише комедії дель арте, а й казкового перетворення побутових речей у казкові атрибути. Власне, з цієї постановки і був започтакований такий напрямок у театрі, як «фантастичний реалізм».

Проблема умовності у сценічному втіленні казки не вичерпується названими двома аспектами.

Умовність вивляється в установках на сприймання та трансформацію у свідомості глядача тих образів і асоціацій, які ми йому пропонуємо у постановці. Мається на увазі готовність мозку маленької людини до асоціативного мислення і переживання театральних образів, що несуть в собі певний зміст.

Психологія дитячого віку достатньо вивчена і театром в тому числі. працівники театрів ляльок знають ці особливості, й широко ними користуються. Вони конкретно адресують свої вистави для кожної вікової категорії дітей. Аналогічно й режисери більш дорослих театрів мають точно враховувати адресу: для кого робиться та, чи інша вистава. Досвід показує, що у дитячій виставі особливо має бути присутній простір для фантазії, для уяви маленького глядача. Чим більше такого простору, тим привабливіша казка для дитини, бо там є можливість для участі у грі, там є умови для її особистої творчості.

З іншого боку, сценічний простір в театрі не може бути умовним – він завжди конкретний, тобто мають бути речі – дуже конкретні, такі, як іграшки чи інструмент для гри, які виконують свою функцію у виставі, або виконують роль інших речей – перетворюючись силою уяви в дещо інше і набуваючи невластивих їм характеристик і властивостей. З віком здатність до гри і фантазії, на жаль, втрачається, стає все складніше уявляти і домальовувати собі щось, якісь відсутні характеристики. Тут причиною можуть бути і сучасні комп'ютерні технології, і прагматизм підліткового віку, і безліч інших причин. Парадоксальність ситуації і в тому, що молодші діти легше сприймають казкову реальність, вірять в умовність театральної гри, а старші - вимагають доказів і додаткових постановочних зусиль для створення ілюзії.

Проблема умовності у сценічному втіленні казки не може бути вичерпана даними роздумами про природу казкової реальності в театрі. Найважливіше – для чого це у сценічному драматичному казковому творі – для створення зрозумілого та адекватного сценічного образу, який несе в собі ідейно-естетичний та етичний зміст, який буде сприйнятим і зрозумілим. Чарівний і привабливий казковий образ-символ, який дозволяє дитині відкрити нове у собі та у навколишньому світі – вірити в чудо театру і у казкові дива, які дозволяють добру і справедливості перемагати зло і неправду.